

УДК 378.015.31:[008:34]:[378.22:61](477)
DOI 10.31494/2412-9208-2021-1-1-365-374

FORMATION OF STRUCTURAL COMPONENTS OF THE LEGAL
CULTURE OF MEDICINE MASTERS
ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Nataliia SHULHA,
PhD student

МАГІСТРІВ МЕДИЦИНИ
Наталія ШУЛЬГА,
аспірантка

shylha777@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3382-7533>

Flight Academy of National Aviation
University

✉ 1, Dobrovolskoho St.,
Кропивницький, Kirovograd region,
25005

Львівська академія Національного
авіаційного університету

✉ вул. Добровольського, 1
м. Кропивницький, Кіровоградська
обл., 25005

Original manuscript received: February 03, 2021

Revised manuscript accepted: April 15, 2021

ABSTRACT

Reforms that are taking place in the healthcare system, requiring urgent reform of Ukrainian medical education in order to form professional competencies in future masters of medicine. Modern society is more and more aware of its dependence on the quality of legal education, since the level of legal culture affects the effectiveness of human activity in society. Especially important is the formation of the legal culture of future medicine masters. The level of formation of their legal culture influences the choice of appropriate legal actions and deeds in everyday life. In our study, the essential content of the legal culture of future masters is revealed by four main components: cognitive, functional, social, and personal. Understanding the norms and principles of medical law, experience in regulating professional activities based on the requirements of medical ethics, the ability to analyze the legal content of professional interaction situations and develop strategies for their own behavior — are the competencies of future medicine masters, which reveals the cognitive component. The functional component is manifested in the formation of practical skills to establish constructive professional relationships with patients, doctors and other subjects of the treatment process based on the norms and values of medical ethics and medical law. The social component of the professional ethics of future masters reflects the attitude towards the ethical norms of professional activity, an orientation towards mercy and the preservation of the patient's life and health. The personal component characterizes the personality traits: tolerance, tact, responsibility, benevolence, introspection, purposefulness, etc., which form a humane orientation of medical activity. The study assesses the formation of the structural components of the legal culture of masters, provides examples of the use of professionally oriented legal tasks, research questionnaires, reference schemes in practical classes in the discipline "Medical Law" in the educational process of Donetsk National Medical University.

Key words: masters of medicine, legal culture, cognitive, functional, social, personal component.

Реформування системи охорони здоров'я вимагає невідкладного вдосконалення української медичної освіти з метою формування в

майбутніх магістрів медицини професійних компетентностей, однією з яких є правова компетентність, яка передбачає ґрунтовні правові знання у сфері фахової діяльності. Складниками правової компетентності є: правова культура, правова освіта, правове виховання та соціалізація в правовому середовищі закладу вищої освіти.

Урядом України здійснюється ряд реформ у системі охорони здоров'я і все більше приділяється уваги подоланню розриву між запитами суспільства та професійною компетентністю медичного працівника.

Окремі аспекти формування правової компетентності майбутніх магістрів медицини досліджували Т. Авраменко, Д. Богдан, С. Бойко, А. Василькова, О. Волошан, О. Громова, Л. Жаліло, В. Князевич, О. Корольчук, М. Кравчук, В. Лазориниць, В. Михальчук, Л. Цимбал та ін. (якості професійної підготовки медичних кадрів, зокрема правову компетентність); А. Бесполудіна, Н. Васюк, А. Висоцький, І. Воликін, Л. Галієнко, В. Горачук, О. Гульчій, О. Децик, Н. Кольцова, В. Котюк, Л. Литвинава, В. Одарій, Р. Погоріляк, Б. Рогожин, Т. Чернишенко та ін. (зміст правової культури майбутніх фахівців сфери охорони здоров'я).

В. Котюк зазначає, що правова культура визначається системою правових цінностей, які відповідають досягнутому суспільством рівню правового прогресу та відбивають у правовій формі стан свободи особи, її правову активність, інші найважливіші соціальні цінності [8; 12].

М. Кравчук під поняттям правова культура передбачає набуття глибоких знань і розуміння права, свідоме виконання його вимог [9; 12].

В. Одарій говорить, що правова культура є підґрунтям його професійної діяльності, яке складається з визнання та врахування прав і свобод кожної людини [11; 12].

Формування правової культури майбутніх магістрів медицини – складний, систематичний, послідовний, узгоджений процес впливу на їхню свідомість з метою формування предметних компетентностей з наступною реалізацією їх у професійній діяльності, результатом якої є правова компетентність, правокультурність, правосвідомість, правовідносини, правопорядок; правозастосовна, правомірна, нормотворча та інша правова діяльність суб'єкта.

Метою цього дослідження є формування структурних компонентів правової культури майбутніх магістрів медицини в Донецькому національному медичному університеті (ДНМУ): когнітивного, функціонального, соціального та особистісного.

Методи та методики дослідження. У науково-педагогічному дослідженні використано теоретичний метод: вивчення педагогічних, правових, медичних джерел із проблеми дослідження; синтез, порівняння й узагальнення законодавства України, навчальної та правової документації, положень, концепцій та інших нормативних актів Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України; аналіз навчальних планів і програм підготовки фахівців охорони здоров'я; проектування структурних компонентів формування правової культури майбутніх магістрів медицини в системі фахової

підготовки. Емпіричні методи: тестування, опитування, анкетування, бесіди, які дозволили узагальнити матеріал про компоненти сформованості правової культури майбутніх магістрів медицини.

Виклад основного матеріалу. Формування правової культури студентів неюрідичних спеціальностей має забезпечувати: достатній рівень правових знань, які потрібні магістрам медицини у процесі їх професійної діяльності; розвиток правового мислення та формування практичних умінь у правовому полі господарської діяльності; формування відповідальності за прийняті рішення та вчинки; розвиток мотивації до постійної самоосвіти в правовій галузі, потреби у систематичному засвоєнні правових знань.

У структурі правової культури майбутніх магістрів медицини виділили когнітивний, функціональний, соціальний та особистісний компоненти.

Когнітивний компонент правової культури включає знання і розуміння предметної області діяльності та вимог до професії; здатність і готовність до орієнтації в професійній діяльності на пацієнта; знання загального та медичного права, вміння розуміти та користуватися законодавчими та нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність системи охорони здоров'я [4; 13].

Функціональний компонент правової культури розглядає вміння розв'язувати правові завдання, володіти правовими методами вирішення проблем, вміння орієнтуватися в загальному законодавстві та правових питаннях системи охорони здоров'я, вміння знаходити правову інформацію за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Функціональний компонент майбутніх магістрів поділяємо на: *організаційний, конструктивний, проєктувальний, комунікативний, ґностичний (дослідницький) і креативний (творчий)*.

Організаторські вміння, реалізація плану діяльності, контроль своєї поведінки (дій, емоцій, усних і письмових висловлювань) і часу, самостійна реалізація поставлених завдань, самоконтроль та самокорекція покладені в основу *організаційного компонента*.

Конструктивні вміння, вміння створювати реальну модель спланованої діяльності відносимо до *конструктивного компонента*.

Формування конструктивного компонента правової культури в майбутніх магістрів медицини в Донецькому національному медичному університеті стосується виконання самостійної правової роботи під час проходження навчальної практики в лікувальних закладах: виконання вправ і завдань за зразком / аналогією, заповнення таблиці планування та досягнень студента і таблиці самооцінювання, формулювання висновків, підготовка звіту.

Проєктивні вміння, здатність визначати прогноз майбутньої професійної діяльності, планувати власну самоосвіту, створювати об'єкт як певну цілісність в уяві відносимо до *проєктувального компонента*.

Вміння спілкуватися з пацієнтами, колегами, партнерами формує *комунікативний компонент*. Його основна мета навчити магістрів

медицини формулювати запитання пацієнтам, створювати діалоги, брати участь в обговоренні проблем, висловлювати власні думки, їх аргументувати в правовому полі медицини.

Уміння пізнавати, аналізувати, вивчати, оцінювати включає *гностичний або дослідницький компонент*. Мета цього компонента – сформувати правову культуру магістрів медицини: показати, що всі етичні норми та принципи професійної діяльності медичного працівника підпорядковуються основним цінностям – здоров'ю та життю людини. Підтримка і збереження здоров'я людей – основна мета медицини.

Креативні (творчі) уміння складають основу *креативного (творчого) компонента*.

Соціальний компонент включає комплекс знань і вмінь використовувати міжнародні та вітчизняні законодавчі та нормативно-правові акти щодо створення гідних умов праці.

Формування **соціального компонента** вимагає від майбутніх магістрів медицини, які навчаються в ДНМУ, працювати за нормами права та соціальної взаємодії (“людина – людина”, “людина – соціум”, “людина – група”, “людина – колектив”), забезпечує вивчення основної правової законодавчої бази, що регулює розвиток медицини: стаття 49 Конституції України присвячена охороні здоров'я і медичній допомозі, в якій закріплено право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування [1; 3], Цивільний кодекс України закріплює низку важливих прав людини у сфері охорони здоров'я, зокрема, право на охорону здоров'я (ст. 283), медичну допомогу (ст. 284), медичну інформацію (ст. 285), медичну таємницю (ст. 286) [3; 6], етичні норми і принципи, зафіксовані у статутах, кодексах, положеннях.

Особистісний компонент акцентує увагу на важливих психологічних якостях особистості, які потрібні для оволодіння професійними знаннями, вміннями, здібностями, зокрема це: рефлексивні, емоційні, моральні, організаторські, вольові ресурси магістрів медицини.

Цей компонент формує вміння застосовувати правові норми, які регулюють питання дотримання прав і свобод співробітників і пацієнтів лікувальних закладів, поважати людську гідність; дотримуватись Конституційних норм щодо забезпечення прав і свобод пацієнтів і співробітників.

У ДНМУ на практичних заняттях з дисципліни “Медичне право” майбутні магістри медицини формують **когнітивний компонент** правової культури під час розв'язування професійних задач, які передбачають розвиток ціннісного ставлення до правових механізмів і права в цілому, до правових цінностей і застосування правових і методичних знань у професійній діяльності.

Наприклад. Задача 1. До лікаря звернулась громадянка Р. зі скаргами на проблеми венерологічного характеру. Після огляду лікаря громадянці Р. із шафи медичного кабінету було запропоновано придбати необхідні ліки.

Пояснити з правової точки зору законність пропозиції щодо покупки безпосередньо в лікаря ліків та вказати на законодавчі і нормативно-правові акти, які стосуються питань лікарської етики і відповідальності.

Задача 2. Громадянка Н., яка має недугу, пов'язану із хворобою серця, хоче пройти медичний курс лікування за кошти державного бюджету України.

Надати громадянці Н. правову допомогу, зокрема: вказати орган, куди їй треба звертатись та з якими документами; роз'яснити відповідну процедуру [2].

Застосування професійно-орієнтованих правових задач в освітньому процесі вищого медичного закладу освіти забезпечує сформованість у майбутніх фахівців “емоційних стимулів”, зокрема шляхом аналізу законодавчих і нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я, правових джерел, аналізу інформації в документальних і наукових фільмах, літературі, в мережі Інтернет тощо з використанням таких ефективних педагогічних методів, як коучінг, мозковий штурм, диспут, дискусія, гра, змагання із залученням стейкхолдерів.

З метою проведення оцінки сформованості правової культури майбутніх магістрів медицини за **когнітивним компонентом**, що характеризує систему знань та формує їх вміння, проводиться анкетування студентів ДНМУ. Проаналізувавши його результати, зробили висновок: до 60 % правильних відповідей рівень сформованості когнітивного компонента правової культури майбутніх магістрів медицини оцінюється як “низький”, від 60 до 90 % – “середній”, понад 90 % – “високий”.

Фрагмент анкети “Деонтологічні й правові засади професійних взаємин лікаря і пацієнтів”:

1. Замовником послуги з медичного обслуговування (медичної послуги) можуть бути

А) фізичні та юридичні особи, органи місцевого самоврядування;

Б) держава, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, у тому числі пацієнт;

В) фізичні та юридичні особи;

Г) пацієнти.

2. Права й обов'язки лікаря і права пацієнта в Україні регламентує

А) Конституція України;

Б) Закон України “Про охорону здоров'я”;

В) “Основи законодавства України про охорону здоров'я”;

Г) Кримінальний кодекс України;

Ґ) “Декларація прав людини і питання свободи медичних працівників”.

3. Збереження лікарської таємниці регламентують

А) “Основи законодавства України про охорону здоров'я”;

- Б) Закон України “Про інформацію”;
- В) “Етичний кодекс українського лікаря”;
- Г) Кримінальний кодекс України [5; 7].

З метою формування **соціального компонента** студентам ДНМУ пропонується складання опорних схем, візуальних презентацій під час відпрацювання сутності суб'єкт-суб'єктних професійних взаємин на ринку охорони здоров'я (див. Рис. 1, Рис. 2, Рис. 3).

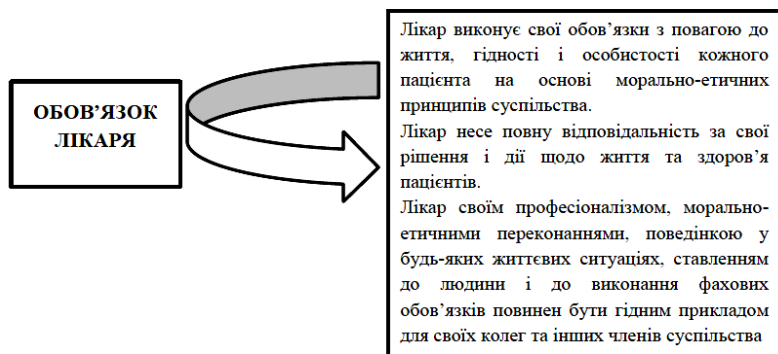

Рис. 1. Обов'язки лікаря

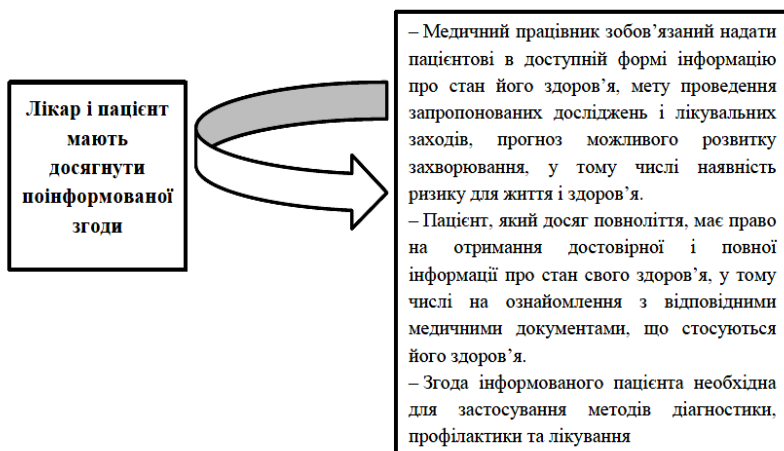

Рис. 2. Суб'єкт-суб'єктні професійні взаємини лікаря та пацієнта

З метою проведення оцінки сформованості правової культури майбутніх магістрів медицини за **особистісним компонентом**, що характеризує здатність і готовність майбутніх магістрів медицини до

ефективної комунікації, постійного розвитку, відповідальність за свої дії і вчинки з урахуванням дотримання прав пацієнтів, медичних працівників та третіх осіб, проводимо анкетування серед студентів ДНМУ. Ключ аналізу цієї анкети: до 60 % правильних відповідей – рівень сформованості особистісного компоненту правової культури магістрів оцінюється як “низький”, від 60 до 90 % – “середній”, понад 90 % – “високий”.

Фрагмент анкети.

1. Основною характеристикою сучасної моделі професійної моралі є

А) принцип пріоритету прав і пошана гідності пацієнта;

Б) принцип “дотримання обов’язків”;

В) принцип “Не нашкодь”;

Г) принцип пріоритету науки;

Ґ) принцип невтручання.

2. Обмежуються права пацієнта і не дотримується пошана самостійності пацієнта під час взаємин лікаря і хворого у

А) ліберальній моделі;

Б) патерналістській моделі;

В) інтерпретаційній моделі;

Г) технічній моделі;

Ґ) інформаційній моделі.

3. Розголошування інформації, що є лікарською таємницею, без згоди пацієнта допускається

А) з метою обстеження і лікування пацієнта, який через свій стан не може висловити власного бажання;

Б) при загрозі розповсюдження інфекційних захворювань;

В) за запитом слідчих органів і прокурора;

Г) з метою надання допомоги пацієнтові у віці до 17 років для інформування батьків або законних представників;

Ґ) у випадку, якщо є припущення, що збиток здоров’ю завданий унаслідок протиправних дій [5; 7; 12].

Висновки. Розуміння принципів і норм права, використання їх в професійній діяльності – головна мета формування правової культури майбутніх магістрів медицини.

У дослідженні схарактеризовані структурні компоненти правової культури: когнітивний, функціональний, соціальний та особистісний, які перебувають у взаємозв’язку.

З метою проведення оцінки сформованості структурних компонентів правової культури магістрів наведені приклади використання в освітньому процесі Донецького національного медичного університету професійно-орієнтованих правових задач, дослідницьких анкет, опорних схем на практичних заняттях з дисципліни “Медичне право”.

Верифікація запропонованих структурних компонентів правової культури магістрів медицини потребує подальшого педагогічного експерименту.

Рис. 3. Етичний кодекс поведінки медичного працівника на ринку охорони здоров'я [10]

Література

Актуальні питання правового регулювання суспільних відносин у сфері охорони здоров'я : навч. посіб. / В. Ф. Москаленко та ін. ; за заг. ред. В. Ф. Москаленка. Житомир : Полісся, 2014. 146 с.

Алексєєв О. Г. Практикум до практичних занять та самостійної роботи для студентів медичних факультетів / О. Г. Алексєєв, І. М. Алексєєва, М. А. Аніщенко ; Запорізький державний медичний університет. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2016. – 114 с.

Біліченко О. В. Формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки : [дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04] / О. В. Біліченко. – Вінниця, 2019. – 360 с.

Грушева А. А. Формування управлінської компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки: теорія і практика / А. А. Грушева. – Ірпінь: Видавництво Національного університету ДПС України, 2015. – 202 с.

Деонтологія в медицині. База тестів : методичні вказки для студентів І курсів медичних факультетів / упоряд.: Т. В. Ащеулова, О. М. Ковальова, Н. А. Сафаргаліна-Корнілова, Н. М. Герасимчук. – Харків : ХНМУ, 2016. – 36 с.

Закони України про охорону здоров'я : збірник нормативно-правових актів: нормативний документ / ред. В. Ф. Москаленко, В. В. Костицький. Тернопіль : Укрмедкнига, 2000. 464 с.

Ковальова О. М. Деонтологія в медицині: підручник / О. М. Ковальова, Н. А. Сафаргаліна-Корнілова, Н. М. Герасимчук. – Харків, 2014. – 258 с.

Котюк В. О. Загальна теорія держави і права: навч. посібник / В. О. Котюк. – К., 2005. – 592 с.

Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навчальний посібник / М. В. Кравчук. – Тернопіль, 2002. – 247 с.

Марчук І. А. Підготовка майбутніх магістрів медицини до реалізації маркетингу в професійній діяльності : [дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04] / І. А. Марчук. – Вінниця, 2018. – 307 с.

Одарій В. В. Підготовка майбутніх педагогів до правового забезпечення професійної діяльності : [дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04] / В. В. Одарій. – Одеса, 2005. – 170 с.

Пугач В. М. Формування правової компетентності майбутніх менеджерів охорони здоров'я у процесі фахової підготовки : [дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04] / В. М. Пугач. – Вінниця, 2020. – 321 с.

Слабкий Г. О. Основні міжнародні підходи до визначення і формування основ політики поліпшення якості медичних послуг / Г. О. Слабкий, О. О. Дудіна // Охорона здоров'я України. 2008. – № 4. – С. 119–120.

References

Aktualni pytannia pravovoho rehulivannia suspilnykh vidnosyn u sferi okhorony zdorovia : navch. posib. (2014). [Current issues of legal regulation of public relations in the field of health care: a textbook]. In V. Moskalenka, (Ed.). Zhytomyr : Polissia [in Ukrainian].

Aleksieiev O. (2016). *Praktykum do praktychnykh zaniat ta samostiinoi roboty dlia studentiv medychnykh fakultetiv* [Workshop for practical classes and independent work for medical students]. Zaporozhzhia : ZDMU [in Ukrainian].

Bilichenko, O. (2019). *Formuvannia profesiinoi etyky maibutnykh medychnykh sester u protsesi fakhovoi pidhotovky* [Future nurses' professional ethics formation in the process of specialists' training. Manuscript]. Vinnytsia : Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University [in Ukrainian].

Grusheva A. (2015) *Formuvannia upravlinskoj kompetentnosti maibutnykh ekonomistiv u protsesi profesiinoi pidhotovky: teoriia i praktyka* [Formation of administrative competence of economists in the training: theory and practice]. Irpin : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy [in Ukrainian].

Deontolohiia v medytsyni. Baza testiv : metodychni vkazky dlia studentiv I kursiv medychnykh fakultetiv [Deontology in medicine. Test base: methodical instructions for first-year students of medical faculties]. In T. Ashcheulova, O. Kovalyova, N. Safargalina-Kornilova, N. Gerasimchuk, (Ed.). Kharkiv : KhNMU [in Ukrainian].

Zakony Ukrainy pro okhoronu zdorovia : zbirnyk normatyvno-pravovykh aktiv: normatyvnyi dokument (2000). [Laws of Ukraine on health care: a collection of normative legal acts: normative document]. In V. Moskalenko, V. Kostytskiy, (Ed.). Ternopil : Ukrmedknyha [in Ukrainian].

Kovalova O. (2014). *Deontolohiia v medytsyni: pidruchnyk* [Deontology in medicine: a textbook]. Kharkiv : KhNMU [in Ukrainian].

Kotiuk V. (2005). *Zahalna teoriia derzhavy i prava: navch. posibnyk* [General theory of state and law: a textbook]. Kyiv : Atika [in Ukrainian].

Kravchuk M. (2002). *Teoriia derzhavy i prava. Problemy teorii derzhavy i prava: navchalnyi posibnyk* [Theory of state and law. Problems of the theory of state and law: a textbook]. Ternopil : Kart-blansh [in Ukrainian].

Marchuk I. (2018). *Pidhotovka maibutnykh mahistriv medytsyny do realizatsii marketynhu v profesiinii diialnosti* [Training of future Masters of Medicine for realization of marketing in professional activity. Manuscript]. Vinnytsia : Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University [in Ukrainian].

Odariy V. (2005). *Pidhotovka maibutnykh pedahohiv do pravovoho zabezpechennia profesiinoi diialnosti* [Training of future teachers to legal providing of

professional activities. Manuscript]. Odessa : South-Ukrainian State Pedagogical University named after K. D. Ushinsky [in Ukrainian].

Pugach V. (2020). *Formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnikh menedzheriv okhorony zdorovia u protsesi fakhovoi pidhotovky* [Formation of legal competence of future health managers in the process of professional training. Manuscript]. Vinnytsia : Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University [in Ukrainian].

Slabkyi H. (2008). *Osnovni mizhnarodni pidkhody do vyznachennia i formuvannia osnov polityky polipshennia yakosti medychnykh posluh* [The main international approaches to defining and forming the basis of policy to improve the quality of medical services]. Kyiv [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Зміни, які відбуваються в системі охорони здоров'я, вимагають невідкладного реформування української медичної освіти з метою формування в майбутніх магістрів медицини професійних компетентностей. Сучасне суспільство все більше усвідомлює свою залежність від якості правової освіти, оскільки рівень правової культури впливає на ефективність діяльності людини в соціумі. Особливо важливим є формування правової культури майбутніх магістрів медицини. Рівень сформованості їх правової культури впливає на вибір відповідних правомірних дій і вчинків у повсякденному житті.

Сутнісний зміст правової культури майбутніх магістрів у нашому дослідженні розкривають чотири основні компоненти: когнітивний, функціональний, соціальний, особистісний.

Розуміння норм і принципів медичного права, досвідченість у процесах регулювання професійної діяльності на основі вимог медичної етики, можливість аналізувати правовий зміст ситуацій професійної взаємодії і розробити стратегію власної поведінки – компетентності майбутніх магістрів медицини розкриває когнітивний компонент.

Функціональний компонент виявляється у формуванні практичних умінь встановлювати конструктивні професійні стосунки з пацієнтами, лікарями та іншими суб'єктами лікувального процесу на основі норм і цінностей медичної етики та медичного права.

Соціальний компонент професійної етики майбутніх магістрів відображає ставлення до етичних норм професійної діяльності, орієнтацію на милосердя і збереження життя та здоров'я пацієнтів.

Особистісний компонент характеризує якості особистості: толерантність, тактовність, відповідальність, доброзичливість, самоаналіз, цілеспрямованість тощо, які утворюють гуманну спрямованість медичної діяльності.

У дослідженні проведена оцінка сформованості структурних компонентів правової культури майбутніх магістрів, наведені приклади використання в освітньому процесі Донецького національного медичного університету професійно-орієнтованих правових задач, дослідницьких анкет, опорних схем на практичних заняттях з дисципліни "Медичне право".

Ключові слова: магістри медицини, правова культура, когнітивний, функціональний, соціальний, особистісний компонент.